

AEQUITAS JAKO PRVEK TVORBY ŘÍMSKÉHO PRÁVA

KAMILA BUBELOVÁ

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá společensko-právními okolnostmi, které měly vliv na utváření římskoprávní představy o ekvite a rozbořem několika případů, při kterých bylo právo aplikováno právě na jejím základě. Závěrem se autorka snaží dovést obecnější závěry o podstatě tohoto mimořádného fenoménu v dějinách práva a jeho přínosu pro současné právní systémy.

Key words in original language

Spřavedlnost; Aequitas; Římské právo; Soudní rozhodnutí; Rozsudek.

Abstract

The contribution deals with social and legal circumstances which influenced the formation of Roman perception of equity and analysis of several cases when the law was applied on its basis. In conclusion the author tries to deduce more general conclusions about the nature of this extraordinary phenomenon in the history of law and its benefits for present systems of law.

Key words

Aequitas; Equity; Justice; Decision; Roman law; Judgement.

I. Úvod

Když v roce 1993 publikoval prof. Peter Blaho svůj příspěvek *Aequitas ako correctio iuris v římskom súkromnom práve*,¹ vybral si pro úvodní vymezení problému jednu z encyklopedických variant vysvětlení obsahu římskoprávní *aequitatis*, jak je vykládá ve své knize H. Heuman.² Dovolím si tímto vymezením začít také a na práci prof. Blaha tak částečně navázat.

H. Heuman rozeznává pět významů pojmu *aequitas* v římském právu: 1. souměrná rovnováha v právních vztazích, 2. sladění právních poměrů, institutů a prostředků s duchem přirozeného nebo občanského práva (tzv. *ratio*), obzvláště působením přirozené ekvity v *ius naturale* nebo *ius gentium*, 3. shoda pozitivněprávních ustanovení se smyslem pro přirozené právo, 4. rozumové zohlednění individuality každého právního vztahu při

¹ Blaho, P.: *Aequitas ako correctio iuris v římskom súkromnom práve*, in: *Slušnosť v práve* (sborník z konference), Právnická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava 1993, s. 97 – 109.

² Heuman, H. (ed. Seckel, E.): *Handlexikon zu den Quellen des römischen Recht*, Jena 1907, s. 22.

aplikaci pozitivní právní normy, které jednak shodně rozhoduje shodně, ale zároveň věc přetváří při zvláštním posouzení každé kauzy, 5. zmírnění (zjemnění) přísného práva,³ aby se přiblížilo přirozenoprávnímu vnímání spravedlnosti (slušnosti) v pravém, původním smyslu.

Ani těchto pět vypočtených možných významů však ještě nezahrnuje všechny možné prvky působení *aequitas* v římském právu, což je jeden z důvodů, proč je stále zkoumána jak s ohledem na její původní význam, tak s ohledem na její přínos pro moderní právní systémy.⁴ V tomto krátkém pojednání se chci pozastavit nad tím, jak *aequitas* působila na tvorbu práva v několika konkrétních případech.

Než však přistoupíme ke kazuistice, nelze opominout ani lingvistický úvod. Co vlastně v sémantické rovině znamená pro právníka slovo *aequitas*? Nemůže to být jenom rovnost, neboť pak by se vyjádřila slovem *aequalitas*,⁵ a nemůže to být ani spravedlnost, protože pro tu existuje ještě bližší (výstižnější) slovo *iustitia*.⁶ *Aequitas* je magistrátská (rozhodovací) nestrannost; oproti *ius* znamená vyšší spravedlnost s ohledem na mravnost a slušnost.⁷ Lze ji tedy přirovnat k úkolu současných soudců aplikovat právo v rámci soudcovského rozhodování podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku v souladu s dobrými mravy.⁸ M. Bartošek ve své encyklopedii⁹ akcentuje právě tento pohled, když považuje ekvitu za nejdůležitější tvůrčí princip výkladu a tvorby římského práva, jehož východiskem byla formální rovnost občanů před zákonem a hledání správného východiska přirozeným právním cítěním (*aequitas naturalis*).

³ K tomu viz Pringsheim, F.: *Ius aequum und ius strictum*, in: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, Nr. 52, 1932, s. 78 – 155.

⁴ Jovanović, M.: *Aequitas and bona fides in the legal practice on ancient Rome and the prohibition of the abuse of rights*, in: *Facta universitatis – series Law and Politics*, vol. 1, Nr. 7, Niš 2003, s. 763 – 789 (dostupné online na <http://facta.junis.ni.ac.rs/lap/lap2003/lap2003-03.html> - citováno ke dni 29. 11. 2009).

⁵ Pražák, J., Novotný, F., Sedláček, J.: *Latinsko-český slovník*, KLP, Praha 1999, s. 41.

⁶ *Ibidem*, s. 741.

⁷ *Ibidem*, s. 42.

⁸ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 643/04 (citováno dne vyhledávacího systému NALUS): „Zásada souladu práv, resp. jejich výkonu s dobrými mravy představuje významný princip, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti (ekvity). Pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou („haec aequitas suggerit...“), což ve svých důsledcích znamená nastoupení cesty nalézání práva.“

⁹ Bartošek, M.: *Encyklopedie římského práva*, Panorama, Praha 1981, s. 65 – 66.

Oddělovat *aequitas*¹⁰ od *iustitiae* však zcela nelze, neboť jsou vzájemně provázány natolik, že např. v době císaře Claudia II.¹¹ byly vnímány jako synonyma, jak můžeme vyvodit z rubu mince,¹² na kterém je zobrazena alegorická postava bohyně Spravedlnosti (žena s mečem a váhami), ale nápis zní *Aequitas*.¹³ Není však úkolem tohoto příspěvku hledat obsah slova spravedlnost, ačkoli je to téma blízké; pojem spravedlnost budiž zkoumán zvlášť.¹⁴ Pro účely následujícího výkladu oddělme¹⁵ spravedlnost jako ideální vlastnost práva od *aequitatis* jako smyslu pro spravedlnost, prostředku a cesty k jejímu dosažení. Rovněž je třeba odlišit pojem *aequitas* od pojmu *bona fides*, který je významově užší a váže se k obligacnímu a věcnému právu.¹⁶

II. Zastavení u Cicerona

Ačkoli M. T. Cicero¹⁷ nebyl právník, ale řečník, věnoval problematice smyslu pro spravedlnost samostatnou knihu.¹⁸ Nezapře v ní vliv stoické

¹⁰ K římskoprávnímu pojetí např. Mayer-May, T.: s. v. *Aequitas*, *Der Kleine Pauly*, Bd. 1, Stuttgart 1964, s. 97 – 98.

¹¹ Císař Claudius II. vládl Římské říši v letech 41 – 54 po Kr.

¹² Studie k této problematice viz Lange, H.: *Die Wörter Aequitas und Iustitia auf römischen Münzen*, dostupné online na <http://interclassica.um.es> – citováno ke dni 29. 11. 2009.

¹³ Fotokopii mince lze shlédnout online na <http://en.wikipedia.org/wiki/Aequitas> (citováno ze dne 29. 11. 2009).

¹⁴ Z široké nabídky literatury např. Večeřa, M.: *Spravedlnost v právu*, Masarykova univerzita, Brno 1997; Barány, E.: *Pojmy dobrého práva*, EuroKódex, Bratislava 2007; Dworkin, R.: *Když se práva berou vážně*, Praha 2001, Hart, H. L. A.: *Pojem práva*, Praha 2004, Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*, Praha 1995; Studený, V.: *O kvantitativní kvalifikaci spravedlnosti*, Masarykova univerzita, Brno 2006 (dostupné online, citováno ke dni 29. 11. 2009) a mnohé další.

¹⁵ Jakkoli jsem si vědoma, že např. Cicero tyto dva pojmy neobyčejně zdatně prolíná; viz např. „A spravedlivé činy jsou vesměs slušné, kdežto nespravedlivé jsou stejně tak neslušné, jako hanebné.“ Citováno z: Cicero, M. T.: *O povinnostech*, přeložil J. Ludvíkovský, Svoboda, Praha 1970, s. 62.

¹⁶ Fercia, R.: *Appunti in tema di obbligazioni generiche tra „bona fides“ ed „aequitas“*. In: *Diritto e Storia*, č. 5/2006, dostupné online na <http://www.dirittoestoria.it/5/Tradizione-Romana/Fercia-Obbligazioni-generiche-bona-fides-aequitas.htm> (citováno ke dni 29. 11. 2009). K pojmu dobrá víra v římském právu viz rovněž příspěvky českých a slovenských autorů ve sborníku *Bona fides*, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1999.

¹⁷ Marcus Tullius Cicero žil v letech 106 př. Kr. – 43 př. Kr.

¹⁸ Viz dílo citované v poznámce č. 15. K tématu rovněž v Ciceronových knihách *O zákonech* a *O nejvyšším dobru a zlu*.

filozofie,¹⁹ ale přes jasné filozofické zaměření výkladu z něj lze excerpovat i některé právní názory. Např. uvádí složky čestného jednání: 1. dávat každému, co jeho jest, 2. zachovávat smlouvy, 3. udržet si sílu vznešeného a nepřemožitelného ducha (opak malichernosti?) a 4. zachovávat řád a míru ve všech činech a slovech (uměřenost a zdrženlivost).²⁰

Z právních záležitostí bych ještě ráda zmínila, že Cicero dával i praktické návody, jak jednotlivých složek čestnosti (slušnosti) dosáhnout: např. k výše uvedenému bodu č. 1.: věci nezjištěné nepokládat za pravdivé (presumpce nevinny),²¹ spravedlnosti dosahovat čestnými způsoby (neboť teprve takové jednání zaručuje člověku označení „pocivý muž“), tj. hlavně tak, aby člověk neškodil druhému, ledaže byl nespravedlivě napaden (nutná obrana), a aby užíval společných statků jako společných, a soukromých jako soukromých (ohled na společné zájmy a respekt k cizímu vlastnictví).²² O tom, že Ciceronovy výklady o smyslu pro čestnost a spravedlnost jsou skutečně obecného charakteru, svědčí i skutečnost, že jeho zásady převzal do výkladů o křesťanských ctnostech i sv. Ambrož.²³

K bodu 2. Cicero vysvětluje, že základem spravedlnosti je věrnost, tj. stálost a opravdovost v slibech a úmluvách; zatímco nespravedlnost se projevuje dvěma způsoby – křivdou druhému a neposkytnutím pomoci těm, jimž se křivda děje.²⁴ Křivda se podle něj děje dvojím způsobem, násilím nebo lstí; lest připomíná lišku, násilí lva, ale větší pohrdání zasluhuje lest, neboť žádný z druhů nespravedlnosti není horší, než když se snaží zdát pocivými právě ti lidé, kteří se dopouštějí podvodu.²⁵ Podle Cicerona ten, kdo propadne touze po moci, cti a slávě, zapomíná na spravedlnost. Přesto však vidí i případy, kdy je možno z důvodu spravedlnosti zrušit závazky, a to tehdy, když by splnění bylo k neprospěchu toho, komu jsme slib dali. Zde citujeme i nejčastější příklad prétorské pomoci proti přísnému právu, zavedení *actio doli* (žaloba z podvodu, nazývaná Ciceronem „metla na

¹⁹ Viz např. Dostálík, P.: Vliv řecké filozofie na formování římských představ o státu, in: Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám, Plzeň 2008, s. 66 – 78.

²⁰ Dílo citované v poznámce č. 15, s. 31.

²¹ Ibidem, s. 32.

²² Ibidem, s. 33; Pozn. aut.: Výklad pojmů v textu v závorkách vkládám podle významu, jaký mají v současném právu.

²³ Viz Jaroslav Ludvíkovský v předmluvě k dílu citovanému v poznámce č. 15. Prostřednictvím renesanční etiky Erasma Rotterdamského se Ciceronovy názory dostaly až do doby moderní, která označila ideál čestného člověka slovem *gentleman*. Srovnej také anglický výraz pro ekvitu: *fairness*, férovost.

²⁴ Viz dílo citované v poznámce č. 15, s. 34: „Nejčastěji se však lidé odhodlávají ke křivdě, aby dosáhli splnění svých choutek, a na této neřesti má největší podíl lakota.“

²⁵ Viz dílo citované v poznámce č. 15, s. 42.

všechny úskoky“): „A kdo by dále neuznal, že není třeba dodržovat takové sliby, které člověk činí pod nátlakem, ze strachu, nebo když byl obelstěn? Takové sliby přece většinou bývají prohlašovány právem prétorským a některé i přímo zákony za neplatné.“²⁶

K bodu 3. Cicero uvádí, že je nutno rozlišovat úmyslné a nedbalostní zavinění, neboť „při každém nespravedlivém činu je třeba pečlivě rozlišovat, zda se činí bezpráví v záchvatu nějaké vášně, jenž bývá obyčejně krátký a dočasný, nebo úmyslně a záměrně“. Rozlišovacím znakem pro rozeznání zlého úmyslu je mu pochybnost: čestnost je totiž sama svou podstatou jasná, kdežto jakékoli pochybování už prozrazuje, že člověk pomýšlí na bezpráví.²⁷

Nejrozsáhlejší výklad věnuje Cicero bodu 4. Aby nedocházelo ke „zlomyslnému a chytráckému výkladu práva“, z něhož pochází pořekadlo vrchol práva – vrchol bezpráví, je nutno postupovat čestně, tj. nevykládat literu zákona formalisticky. Uvádí zde příklad vojevůdce, který uzavřel s nepřítelem příměří na třicet dní a potom v noci pustošil nepřátelské území s odůvodněním, že příměří bylo uzavřeno na dny, nikoli na noci. Takové chytráctví se s čestností a smyslem pro spravedlnost neslučuje.²⁸ Vysvětluje také, že prokázání dobrodiní je otázka rozhodnutí, ale splatit dobrodiní musí každý, kdo chce být čestným člověkem: jedinou omluvou by mohlo být, že by se musel přitom dopustit nějakého bezpráví.²⁹

Právě smysl pro slušnost a poctivost dle Cicerona odlišuje člověka od zvířat, kterým lze přičíst např. statečnost. Smysl pro slušnost a poctivost (aequitas) má základ v pospolitosti lidí, v záměru vzájemně spolu vycházet. Hovoří i o správě společných věcí, které – pokud nebyly vyčleněny podle občanského práva správě soukromé – mají být užívány podle řecké zásady „mezi přáteli je vše společné“.³⁰ Cicero považoval za součást slušnosti i zachovávání míry a řádu ve veškerém konání, neboť věděl, že je nesnadné, aby si ten, kdo zatouží vyniknout nad všechny (tj. získá např. magistraturu), zachoval smysl pro rovnost, jež je „nejvlastnějším znakem spravedlnosti“.³¹

Není smyslem této práce vysvětlovat celou Ciceronovu nauku o smyslu pro spravedlnost; považovala jsem však za vhodné, abych ji zde krátce

²⁶ Ibidem, s. 37.

²⁷ Ibidem, s. 36.

²⁸ Ibidem, s. 38.

²⁹ Ibidem, s. 44.

³⁰ Ibidem, s. 46.

³¹ Ibidem, s. 50.

představila, neboť bude nápomocna pro větší srozumitelnost následujícího výkladu samotných právních pramenů.

III. Pojmy dobrého práva v římských pramenech

Pojem *aequitas* není jediná významová varianta, kterou v textech římských právníků nalezneme. Kromě ní se vyskytuje nejčastěji ještě obrat „*bonum et aequum*“ (dobré a správné), „*bonum*“ (dobro) nebo „*iniquum*“ (neslušnost, rozpor se smyslem pro spravedlnost, opak slova *aequitas*). Kromě klasické Celsovy definice, že právo je umění dobrého a spravedlivého (*ius est ars boni et aequi*)³² se v samém začátku první knihy *Digest* i císař Justinián hlásí ke znalosti dobrého a spravedlivého, neboť si přeje umět odlišit slušné od neslušného jako dovolené od nedovoleného a i on zakládá jejich použití na pravé, ne předstírané filozofii.³³ V těchto zmíněných pramenných místech se hovoří o pojmu *aequum*, a jeho významem zde není rovnost, nýbrž spravedlnost. Vidíme tedy, že kde je zajištěna rovnoprávnost, nastupuje i spravedlnost.

Rozdíl mezi spravedlností a ekvitou v římskoprávním pojmání můžeme demonstrovat na těchto dvou fragmentech:

D 1. 1. 10. pr. Ulpianus libro primo regularum: *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.*

Překlad: Ulpian v první knize Právních pravidel: Spravedlnost je neměnná a stálá vůle dát každému jeho právo.

D 1. 1. 11. pr. Paulus libro quarto decimo ad Sabinum: *Ius pluribus modis dicitur: uno modo, cum in quod semper aequum ac bonum est ius dicitur, ut est ius naturale.*

Překlad: Paulus v knize čtvrté svých komentářů K Sabinovi: Slovo právo užíváme ve více významech – v jednom je přirozeným právem, které hovoří o tom, co je slušné a dobré vždy.

Vycházejíc z těchto dvou fragmentů vidíme, že *aequitas* je cesta k naplnění *iustitiae*. *Iustitia* naplňuje právo člověka, aby obdržel (ve všech smyslech toho slova) vše, co mu náleží. A to lze realizovat pouze spojením ustanoveného práva s právem přirozeným, dle kterého každý člověk má smysl (*cit*) pro vyváženost mezi oprávněnými zájmy společnosti i jednotlivců.

³² D 1. 1. 1. pr.

³³ D 1. 1. 1. 1.

Jestliže je něco v rozporu se smyslem pro spravedlnost, je to iniquum, protože to neoprávněně škodí. Vezměme např. výrok Celsův:

D 22. 3. 13. idem libro trigesimo digestorum: Cum de aetate hominis quaeretur, Caesar noster in haec verba rescripsit: et durum et iniquum est, cum de statu aetatis alicuius quaeretur et deversae professiones proferunt, ea potissimum stare, quae nocet: sed causa cognita veritatem excuti oportet et ex eo potissimum annos computari, ex quo praecipuam fidem in ea re constare credibilis videtur.

Překlad:³⁴

Tentýž ve 30. knize svých Digest: Pokud je zjišťován věk člověka, poskytl k tomu náš císař toto dobrozdání: Je-li u někoho zkoumána otázka jeho věku a jsou předkládána rozporná osvědčení, je tvrdé (kruté) a neslušné uznat právě to osvědčení, které škodí. Neboť při vyšetřování případu se musí hledat pravda a věk se určí podle toho osvědčení, jehož hodnověrnost je zřejmě důvěryhodnější.

Druhým prvkem ekvity je tedy odstraňování tvrdosti zákona. Zákonodárce na tomto místě ale neřekl, že ochranu proti škodě zasluhuje každé působení, které je tvrdé; tvrdost zákona totiž v oprávněných případech zajišťuje jeho účinnost; aby byl důvod tuto tvrdost odstranit, musí být jednání zároveň neslušné (iniquum).³⁵

Význam slova iniquum může být i nespravedlnost. Např. v Justiniánových Institucích se v souvislosti se zaváděním prétorské ochrany dědiců, kterým civilní právo odpíralo ochranu, hovoří o „zjevné nespravedlnosti“ a „nespravedlnosti práva“:

Just. Inst. 3. 7. pr. a 1.:

... Et si quidem ex naturalibus libertis aliquem suum heredem reliquisset, nulla videbantur querella: si vero adoptivus filius esset, aperte iniquum erat nihil iuris patrono superesse. 1. Qua de causa postea praetoris edicto haec iuris iniquitas emendata est. ...

Překlad:³⁶

³⁴ Překlad do slovenštiny viz Blaho, P., Vaňková, J.: Corpus iuris civilis – Digesta, domus I., EuroKódex, Bratislava 2008, s. 470.

³⁵ K aplikaci zásady *Lex dura, sed lex* viz blíže Blaho, P.: Aequitas ako correctio iuris v rímskom súkromnom práve, in: Slušnosť v práve (sborník z konferencie), Právnická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava 1993, s. 106 – 107.

³⁶ Překlad do slovenštiny viz Blaho, P.: Justiniánske Inštitúcie, Iura Edition, Trnava 2000, s. 155.

Pokud (zůstavitel-propuštěnec) zanechal vlastního dědice, neexistovala žádná možnost stížnosti. Ale pokud zanechal adoptivního syna, bylo zjevně nespravedlivé, aby patronovi nezbylo dědické právo. 1. Proto tuto nespravedlnost práva později napravil prétorský edikt.

Naopak *aequum*, správné, je to, co slušnost činit přikazuje. Jako příklad můžeme uvést výrok Paulův:

D 47. 10. 2. Paulus libro 50 ad edictum: Quod si viro iniuria facta sit, uxor non agit, quia defendi uxores a viris, non viros ab uxoribus aequum est.

Překlad: Paulus v 50. knize komentářů K ediktu: Byl-li manžel uražen bezprávím (iniurií), nemůže jeho žena žalovat, protože je správné, aby muži bránili ženy, nikoli ženy muže.

V tomto případě má slovo *aequum* pro jednání význam „správně konat“, neboť by nebyl logicky vhodný překlad slovem „spravedlivé“ či „rovné“ a už vůbec by pro porovnání postavení muže a ženy nepadalo do úvahy slovo „rovnoprávné“, které však bylo příležitostným překladem ve fragmentu předchozím.

Aequitas jako slušnost lidského konání (ev. opak neslušnosti) však v římskoprávním pojetí není totožná s mravností či nemravností. Můžeme se o tom přesvědčit např. zde:

D 2. 14. 27. 4. Paulus libro tertio ad edictum: Pacta, quae turpem causam continent, non sunt observanda: veluti si paciscar ne furti agam vel iniuriarum, si feceris: expedit enim timere furti vel iniuriam poenam: sed post admissa haec pacisci possumus.

Překlad:³⁷ Paulus ve třetí knize svých komentářů K ediktu: Dohody, jejichž důvod je nemravný, není třeba zachovávat, např. se s tebou dohodnu na krádeži nebo jiném bezpráví, že na tebe nepodám žalobu, když něco takového spácháš; protože je namísto strach z trestu za krádež nebo injurii. Ale po spáchání takových činů můžeme tuto dohodu uzavřít.

Nemravnost (*turpitude*) neměla v římském právu pouze ten význam, že se přičila hodnotám, které chránily zákony, ale i etickým hodnotám, jež vyznávala římská společnost v dané době. *Turpis* tedy nebyly pouze osoby, které spáchaly něco protiprávního, ale i ty, které žily způsobem přičícím se římskoprávnímu pojmání ctnosti, např. prostitutky nebo gladiátoři. Jakkoli dnes už prostituce nečiní lidi nezpůsobilými třeba ke svědecké výpovědi, přesto si stále tento mravní kontext kupodivu uchovává: provozování prostituce může být důvodem, pro který lze potomka právoplatně vydědit v souladu s požadavky českého občanského zákoníku. U nemravnosti nejde

³⁷ Slovenský překlad viz dílo uvedené v poznámce č. 34, s. 112 – 113.

tedy o nespravedlnost, nerovnost, nevyváženost nebo tvrdost, ale o odsouzeníhodnost.

Přejdeme nyní k ukázce aplikace samotné *aequitas* v soudním sporu. Paulus v druhém titulu deváté knihy *Digest*, která pojednává o Akviliově zákoně (náhrada škody), vysvětluje případ, ve kterém byl usmrcen cizí otrok, jenž byl použit jako předmět zástavy. Řešil otázku, zda je možno dát žalobu na náhradu škody z Akviliova zákona nejen zástavnímu dlužníkovi (tj. vlastníkovi otroka), ale i zástavnímu věřiteli – pro případ, že dlužník by se stal insolventním a zničením zástavy (otroka) by byl věřitel poškozen. Paulus rozhoduje na základě *ekvity*:

D 9. 2. 30. 1. Paulus libro *vicensimo secundo ad edictum*: ... Sed hic iniquum est et domino et creditori eum teneri, nisi si quis putaverit nullam in ea re debitorem iniuriam passurum, cum prosit ei ad debiti quantitatem et quod sit amplius consecuturus sit ab eo, quod amplius sit quam in debito, debitori dandam actionem. ...

Překlad:³⁸ Ale bylo by neslušné, aby ten, kdo otroka usmrtil, odpovídal vlastníkovi i věřiteli. Pouze pokud by se někdo domníval, že v tomto případě dlužník neutrpěl žádné bezpráví, protože je v jeho prospěch zaplatit dluh a získat přebytek, musí mu být dána žaloba na to, co přesáhne výši dluhu.

I pachatel deliktu má tedy právo (*aequitas* ve významu rovnost), aby se vůči němu postupovalo korektně a nebyl trestán víc, než odpovídá skutečné újmě, kterou způsobil. V tom můžeme vidět základ moderní retributivní spravedlnosti.

Na závěr svého příspěvku bych chtěla ještě zmínit pramenné místo, ze kterého se můžeme dozvědět, jakou vlastností *aequitas* oplývá. Obvykle k ní v pramenech nebývají přidávány přívlastky, takže se jedná o fragment poněkud atypický. Jeho autorem je Modestinus:³⁹

D 1. 3. 25. Modestinus libro VIII *responsorum*: Nulla iuris ratio aut *aequitas* benignitas patitur, ut quae salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producimus ad severitatem.

Překlad:⁴⁰ Modestinus v 8. knize svých *Dobrozdání*: Ani smysl zákona ani zjemňující slušnost nedovoluje, abychom to, co bylo zavedeno jako výhoda pro lidi, v jejich neprospěch vykládali příliš přísně.

³⁸ Slovenský překlad *ibidem*, s. 201.

³⁹ Herennius Modestinus působil kolem roku 250 po Kr., žák Ulpiánův.

⁴⁰ Slovenský překlad viz poznámka č. 34, s. 78.

Toto velmi významné interpretační pravidlo staví účel ekvity jednoznačně na místo vyšší, než samotný text zákona. Modestinus sděluje, že slušný (tj. naplňující spravedlnost) je pouze takový výklad, který je v souladu se záměrem zákona a navíc znemožňuje ublížit jeho adresátovi. Výklad slova *benignitas* je v tomto směru rozhodující. *Benignitas* je dobrotivost, laskavost, milost, nebo dokonce dobročinnost a štědrost.⁴¹ Na *benignitas* se často odvolávali císaři, neboť jejím prostřednictvím zdůvodňovali skutečné agraciace v konkrétních kauzách. U nich jistě šlo o *benignitas* ve významu milosti. Avšak ekvita nemá zajišťovat milost pro pachatele (tj. agraciaci), nýbrž tlumit nepřiměřenou tvrdost zákona. Můžeme tedy alegoricky říci, že *aequitas* podle Modestina je projevem dobrotivé, laskavé a štědré Spravedlnosti.

VI. Závěr

Slovo *aequitas* může v římském právu nabývat několik významových rovin – je spravedlností, je rovností (nikoli však ve smyslu rovnost muže a ženy), je smyslem pro dobro ostatních, je vyšším principem rozhodování a povinností soudcovou. V této krátké stati nemohl být proveden celistvý výzkum, který by vyžadoval podrobit zkoumání všechna pramenná místa s výskytem tohoto obratu, avšak nastínil alespoň část bohatství, které se v pojmu *aequitas* skrývá.

Contact – email

kamila.bubelova@upol.cz

⁴¹ Pražák, J., Novotný, F., Sedláček, J.: *Latinsko-český slovník*, KLP, Praha 1999, s. 156.